

MONOGRAFIC

aran

ATH DIA

Universitat Autònoma de Barcelona
Ref: U67.111 938
Servei de Biblioteques
Biblioteca de Comunicació
i General

Hereuèr deth 2008 · Numerò 22

ILLUSTRES
ES ARANESI
QU'AN HÈT
ISTÒRIA

A prumèra ora...

eth cafè

cuert o long, sol o damb lèit,
damb sucre o sacarina...

era informacion
damb **SEGRE**

RC(467.1)/938

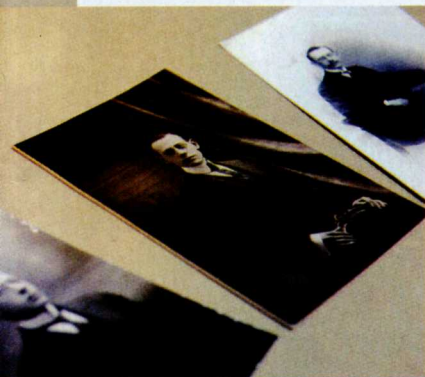

Universitat Autònoma de Barcelona

4 **Servei de Biblioteques**
Biblioteca de Comunicació
i Hemeroteca General

16

20

**Hilhs
adoptius**
Era meritada
distincion d'aranés
illustre

per Anna Sàez

**Pilar
Busquets**
Era prumèria
sindica deth
reinstaurat Conselh

per Anna Geli

Illustres

Es aranesi qu'an
bastit era istòria
deth nòste país: un
diccionari

per Institut Estudis Aranesi

Un banh d'amor pròpri

A viatges que cau guardar tà darrèr entà auer perspectiva. Damb era inestimabla ajuda dera seccion d'istòria der Institut d'Estudis Aranesi auem elaborat un listat des hilhs mèns illustres qu'a balhat Aran. Demoram qu'aguest numèro servisque entà auer ben present quina siguec era sua contribucion ara istòria deth nòste país. A bèri uns les auem injustaments desbrenbadi e açò que son personatges que trabalhèren damb es tempsi en contra, en situacions dures. D'auti, coma mossen Condò, an gaudit deth respècte e era consideracion des generacions futures. Ei important auer present d'a on viem entà saber a on mos cau anar.

22

**Amparo
Serrano**

"Dignifiquèrem es
institucions
araneses"

per Anna Sàez

24

**Carlos
Barrera**

Eth sindic qu'a
estat mèns ans en
Conselh

26

**Francés
Boya**

Eth rèpte de
desplegar er
Estatut

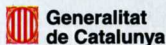
per Anna Geli

Edite Diari Segre, S.L.U.
Depòsit Legau: L-1160-05.

President: Robert Serentill Utgés.
Director Executiu: Juan Cal Sánchez.
Coordine: Anna Sàez Mateu.
Maquetacion: Anna Barcala Sirvent.
Impression: Lerigraf SLU.

Damb eth supòrt dera
Generalitat de Catalonha

e eth Conselh Generau d'Aran

e era colaboracion dera
Catedra d'Estudis
Occitans
d'era Universitat de
Lheida

Collaboren en aguest numerò: Mikel Aristregi, Francés Boya, Aitor Carrera, Angelina Cases, Anna Geli, Xavi Gutiérrez, Eisharc Jaquet, A. Marqués, Maria Monge, Jèp de Montoya, Alba Orrit, Jusèp Loís Sans, Jordi Sullis, Xavier Ubeira e Andreu Vidal

LOS DESCENDIENTES DE LA
FAMILIA ARRÓ, ARGENTINOS Y
ESPAÑOLES, CUYOS ANCESTROS POR
GENERACIONES NACIERON, VIVIERON
Y TRABAJARON EN ESTOS PUEBLOS
DE ARKO Y ES BORDES, DEJAN ESTE
TESTIMONIO COMO SENTIDO RECUERDO.
JULIO DEL AÑO 2007

EL PUEBLO DE CARMEN DE PATAGONES,
PROVINCIA DE BUENOS AIRES, ARGENTINA
HINDE HOMENAJE AL PUEBLO NATAL DE
"DON FRANCISCO ARRO" FUNDADOR DE LA
PRIMERA EMPRESA DE ABASTECIMIENTO
DE AGUAS POTABLES EN NUESTRA CIUDAD
EN EL AÑO 1874
MUNICIPALIDAD DE PATAGONES
INTENDENTE MUNICIPAL ING. RICARDO N. CURETTI
1° JUNIO DE 2007

PETIT DICCIONARI DES ÒMES QU'AN BASTIT ETH NÒSTE PAÍS

Damb eth supòrt dera Seccion d'Istòria der Institut d'Estudis Aranesi auem elaborat un listat des hilhs d'Aran qu'an destacat en diuèrsi camps des deth sègle XVII. A bèth un d'eri eth pas deth temps non li a hèt pas justícia e ara ei un illustre desbrenbat. Son es capricis deth destin. Ara que dejà mos trapam en plen sègle XXI, qu'ei un bon moment entà guardar tà darrèr e saber qui èren aguesti òmes qu'an ajudat a bastir era istòria recenta deth nòste país.

Aranesi il·lustrés

per I.E.A.
FOTOS. MIKEL ARISTREGI

SÈGLES XVII E XVIII

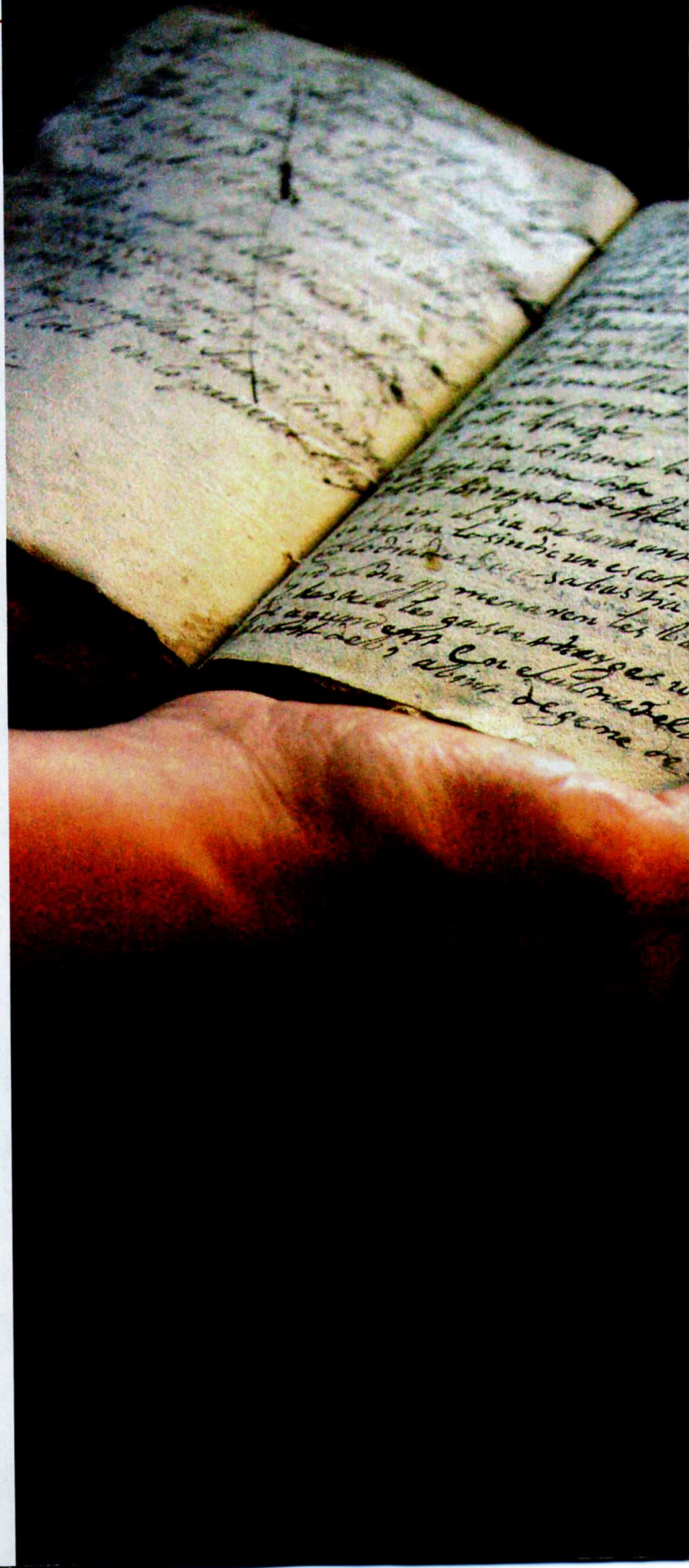
Sanci Aunòs (Vilamòs.XVII-XVIII) ei er ereu dera família Aunòs en període que va des darrieres deth sègle XVII e començaments deth sègle XVIII. Ei un des personatges mès importants dera casa ja que pendent es ans 1711 e 1712 ei elegit Sindic Generau dera Val d'Aran, uns ans abantes auie estat conselhèr deth terçon de Lairissa. En 1711, octubre 4. Nomenament de Sanci Aunòs coma Sindic d'Aran. En 1712, gèr 13. Sanci Aunòs coma Sindic. En 1713, Sanci Aunòs coma Sindic vielh. En 1714, Sanci Aunòs coma proòm. Rebrembem deth passat programa que Joan Aunòs (eth cinquau) auie agut 5 hilhs: Sanci, Jaume, Francisco, Miguel e Marçeli. Tres d'eri seguissen era carrera eclesiastica e dus se mariden.

Felipe Aner Esteve (Aubèrt, 1781-Algarve,1812). Destaque pera sua participacion activa ena elaboracion dera Constitucion der an 1812.

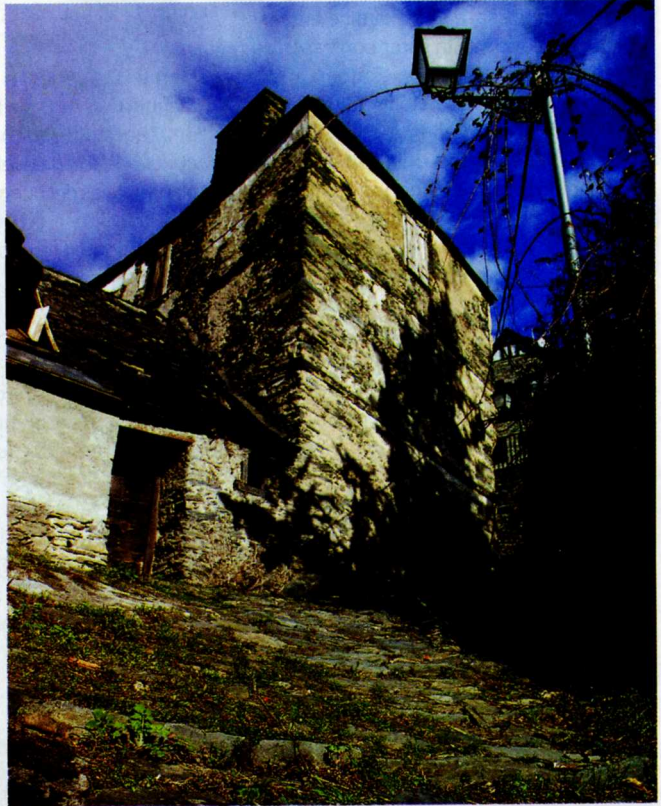
Francisco Cau de Benós, baron de Les, governador de Castèth Leon (1712)

Bonaventura de Miguel e de Castellvaquer (Vielha-?), avocat des Reiaus Conselhs, Alcalde Major de Puigcerdà. En 1771, eth Conselh Generau le nomena deputat entà suplicar ath rei era confirmacion des privilègis d'Aran. Se maride damb Isabel Mòga e Pònt de çò de Lobaton. Carles III le nomentèc alcalde major de Barcelona (1792-1795).

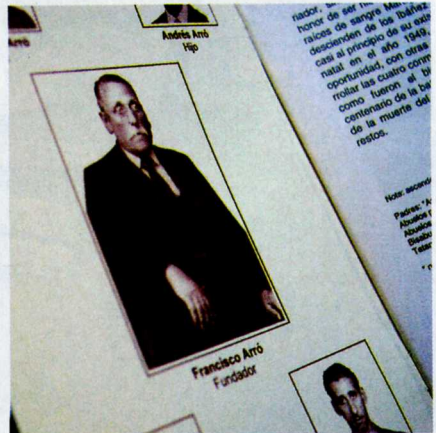
Mn Manuel Aunòs. (Vilamòs, s.XVIII-Madrid, ?) Estudie gramatica ena ciutat de Barbastro damb es pairs des Escòles Pies. En 1777 estudie pendent 3 ans Filosofia e Teologia Moral en collègi de San Agustín, ena ciutat de Huesca. Pendent 2 ans estudie en seminari de Sant Gaudens Teologia Moral e Escolastica. En 1785 ei ordenat sacerdot. En 1786, se

En Archiu Generau se consèrva documentacion manuscrita fòrça interessanta de quan Sancí Aunòs de Ço de Joanchiquet siguec nomenat Sindic en sègle XVIII.

Era casa d'Arròs a on neisheren Juan e Manuel Cau (naut). Ara dreita, Francisco Arró.

Francis Cau siguec baron de Les. Es sòn anscessors viueren en castèth, mès eth demorèc enes tors que i ath dessús dera Baronia. Enes entorns deth castèth i a lòcs plei de poesia.

trape en Saragossa, a on s'examine entà coneguir era licèncià entà èster confessor deth Muy Reverendo Arzobispo. Tanben oposite entara Penitenciària del Real y General Hospital de Saragossa. Pendent junhsèga de 1786 entath 18 de noveme de 1794 servís ena penitenciària. En 1790 ei nomenat procurador de defunts. En 1791 ei nomenat regent d'entrada de malauts en Espitau de Nòsta Senhora de Gracia en Saragossa. En 1794 se publique ua relacion des mèrits, títulos y exercicis literarios de Dn Manuel Aunòs, presbitero, penitenciario que ha sido del Real y General Hospital de nuestra señora de Gracia, Zaragoza. En 1794 Mn. Manuel Aunòs a 38 ans. En aguest madeish an (des deth 28 de noveme) se trape ena Còrt Reiau en Madrid. Mossen Manuel ei prèste e porcionero en espitau de Nòsta Senhora de Gracia en Saragossa.

SÈGLE XIX E XX

Manuel Cau Aner En 10 de noveme de 1824, Manuel Cau Aner de Pèirponin escriu un tractat d'agricultura titolat: Origen de la decadencia de los propietarios araneses. Con un plan ventajas del buen hacendado. Con un plan especulativo y práctico para que la casa de Peiponin acorta diferencia, puede seguir si quiere verse libre de deudas. En aguest manuscrit s'explique coma trabalhar es tèrres e eth bestiar propietat de çò de Pèirponin d'Arròs.

Juan Cau Aner de çò de Pèirponin (1817-1840) prèste; corector d'Arròs; regent dera parròquia dera vila dera Pòbla de Segur, Mèstre Reiau; Director qu'a estat dera Escòla Normau dera Val d'Aran; Director qu'a estat d'un collègi d'umanitats en Barcelona; Capitan; Cashèr e Instructor de Tactica en Regimiento de Sabòia. Escriu libres de gramatica e ortografia. Professor d'aritmética e gramática.

Jusèp Maria
Espanya siguec
conselhèr dera
Generalitat. Moric
plan luenh d'Aran,
en Bogotà.

Miguel Socasau siguec un militar que hec ua destacada carrèra en Cuba en sègle XIX. Auec dus hilhs damb era sua hemma cubana que seguiren es sues traces.

Domingo de Miguel (Vielha o Vilac?) Director de la Escòla Normal de Lhèida, autor des òbres "Urbanidad", "Gramatica" e "Las Maravillas y Riquezas de la tierra", escrites er an 1846.

Antònio Calbetò Aner (Garòs, 1821- Betren, 1895). Entre 1838-1840, estudie ena Escòla Norma Superiora d'Instruccion Prumària de Barcelona a on arthenh eth títol de mèstre d'instruccion primària superiora. Un còp acabadi es estudis, Antònio Calbetò se n'anarà a viuer en Lhèida (1846). En aguesta ciutat començarà era sua relacion laborau damb era Deputacion Provincial de Lhèida. Anarà a trabalhar com administrador der establiment de Beneficència de Nòsta Senhora deth Miracle de Riner (Solsonés). Ací demorarà enquia 1868, an en qué ei nomenat director des establiments de Beneficència de Lhèida, en tot èster nomenat pera Junta Revolucionària de Lhèida. En 1871, cèsse deth sòn cargue de director des establiments pr'amor dera reforma des madeishi per part dera Deputacion Provincial de Lhèida. En aguest madeish an, lo trapam com administrador interin deth Balneari de Caldes de Boí.

Miguel Socasau Navarro. Neishut en Begós en 1850. Alistat voluntari en 1871, alferes, entà anar a servir ena campanha de Cuba enquia 1878, tostemp en Regiments de Cavaleria. Distinguit tamb era Gran Crotx d'Isabel era Catòlica, Crotx e Placa deth Merit Militar e Crotx e Placa de San Hermenegild. Arthenh eth grad de comandant per meritis de guèrra en 1877. Se maridèc tamb ua cubana de Santiago de Cuba, Antonia Pons Perea; un des sòns hilhs, Miguel Angel Socasau Pons seguic era carrèra militar deth sòn pair. Fòto treta deth libre "Uns quants prohomes de Lleida"

Francisco Arró (Es Bòrdes, 1850-Carmen de Patagones, 1918) En 1870, arribe ena poblacion de Carmen de Patagones (Republica

Argentina) e daurís un comèrç dedicat ara atencion des viatgèrs. Er establiment se traue en carrèr Roca dauant deth cai de pasatgièrs qu'en canòt van e vien des dera poblacion de Viedma. En 1879, ère marchand, propietari d'un cafè, bilhar e fonda e propietari d'ua fabrica de refresqui e pastisseria. En 1886, fondèc er hotèl De la escuadrilla e eth gran Hotel Río Negro. Ena prumèra fonda, Francisco met en foncionament ua senha entà l'heuar er aigua naturau der arriu ath costat dera pension e entàs sòns besonhs. En

1874, uns vesins li demanen de poder utilizar aguesta conduccion d'aigua e pòga pòc es entorns se provedissen d'aguest servici d'aigua correnta. Tot aquerò, hec que Francisco aguesse era idèa de formalizar un servici public d'aigües correntes. Aguest servici portarie es nòms: Empresa de Patagones, Empresa de Aguas, Empresa Arró. Pendent eth periòde 1878-1880 e 1884 comencen a intervèr diuersi organismes publics.

Miguel España e Mòga Pònt, (?- Arties ?)

Era casa de Tomàs Socasau ei plea d'arrebrembes deth sòn ancessor eth militar Miguel Socasau.

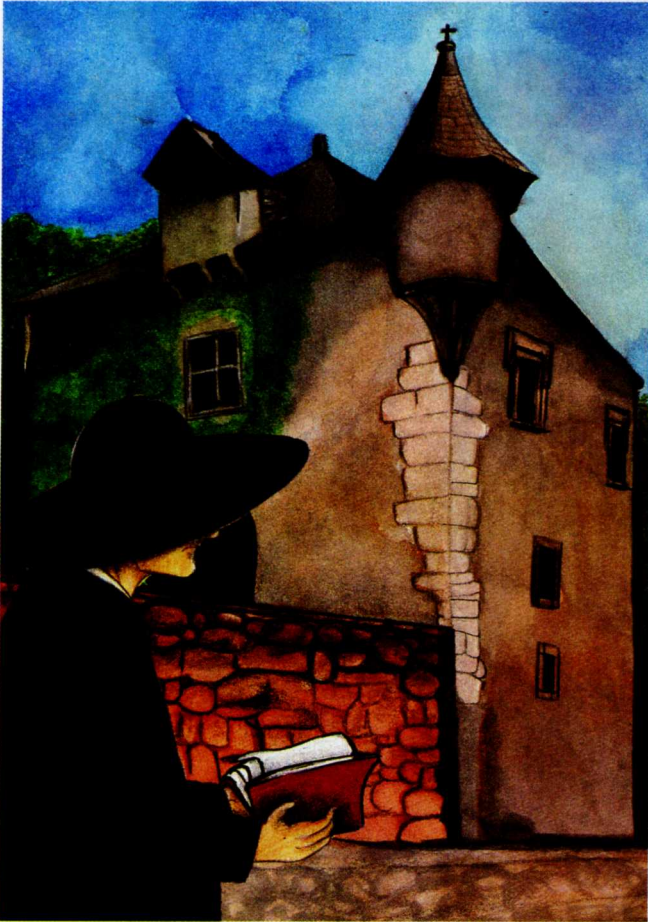
Eth pair de Tomàs Socasau ère cosin de Miguel Socasau. Tomàs demore ena casa a on viuie eth militar. Encara s'í pòt veir un escarèr que i plantèc, atau coma ua veleta venguda de Cuba.

estudièc medicina en Barcelona e se traslaidèc a Granada entà exercir de metge. Maridat en aguesta ciutat damb Dolores Lledó, eth sòn hilh José España Lledó, advocat e metge. Catedratic ena universitat de Castelló de la Plana e de Granada, advocat dera Audiència de dita ciutat. Arribèc a èster Deputat a Corts. Autor d'òbres que sigueren escrites pendent era sus estada en Castellon de la Plana pendent 1878, " Programa Cronológico y Bibliográfico de Historia Universal", "La Constitución del 69", "La Prehistòria", "Economia

Eth prèmi que pòrte eth nom de Condò Sambeat a ajudat a qu'era sua memòria sigue encara viua. Neishec en Montcorbau. Ua placa atau ac arrebrebbe.

Política", "Historia Universal", "Historia de España", "Paginas de mi Cartera" Pasen es ostius en çò de Tana d'Arties.

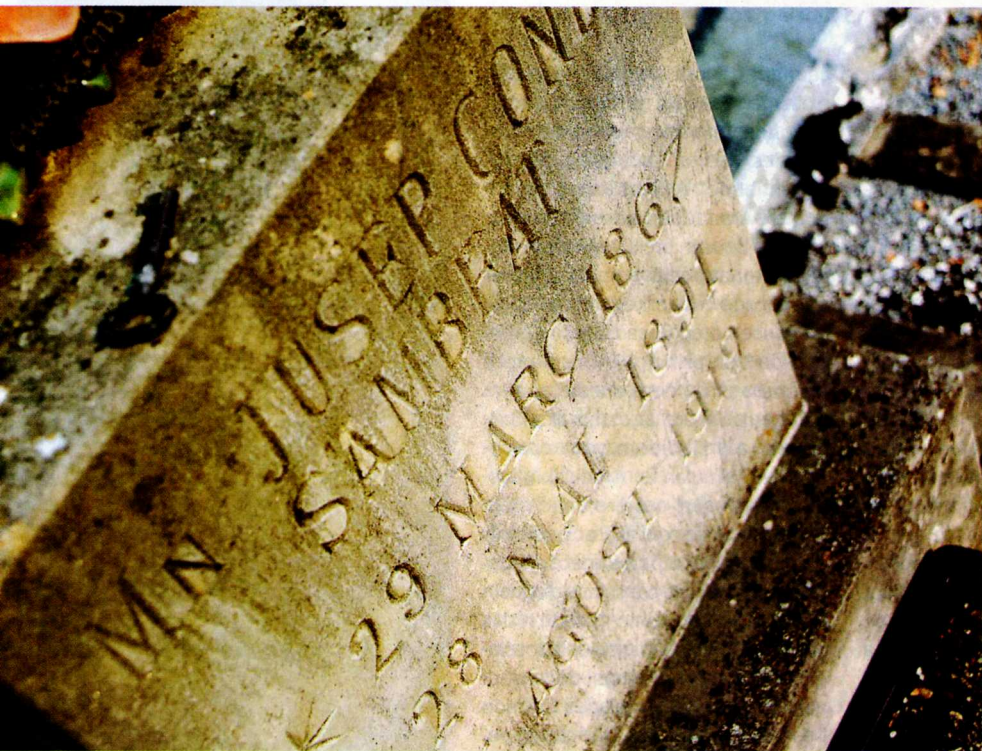
Mn. Josèp Condò Sambeat (Montcorbau, 1867- Bossòst, 1919). Ordenat sacerdot er an 1891 siguèc destinat a diuèrses parròquies catalanes a on comença a produsir ua extensa òbra literària en catalan. En 1905, retorne a Aran e adopte es sòns escrit ara lengua aranesa.

Era ilustradora Marta Oliva recree era figura de mossen Condò Sambeat.

Jusèp Sandaran Bacaria (1875-1942) de çò de Ferret de Canejan neishec eth dia 31 de gèr de 1875. Sandaran viuèc fòrça temps en Barcelona e aquiú escriuèc, entre 1908 e 1913, diuèrsi poemes e conferéncies, en aranés e catalan, sus era Val d'Aran. Moric er an 1942.

Manuel Saforcada Ademà, metge. Neishut a Vielha eth 21 de Noviembrè de 1877. Exercic en Barcelona. As 3 ans se n'anèc damb era sua familia tà Barcelona, a on estudièc medicina. Licenciat en 1900 a Barcelona. Doctorat en Medicina en 1901, Prèmi Extraordinari. Licenciat en Farmacia en 1903. Doctorat damb Prèmi Extraordinari. En 1904 presente era sua Tesis Doctorau, "Diagnóstico micrográfico de las Neoplasias". Metge Forense de Barcelona per oposicion des de 1906, guanhe era Cátedra de Medicina Legau e Toxicología. E 1922, ei Catedratic de Medicina Legau dera Facultat de Medicina de Barcelona. En 1925, eth dia 24 de Mai, ingressa ena Real Academia de Medicina. Autor de múltiples publicaciones. Contribuic ena umanizacion deth Regim Penitenciari e era Legislacion Penau. Fundador dera Associacion Espanhòla de Neuropsiquiatria e dera Liga Espanhòla de Igiène Mentau en 1927. Moric en Barcelona, eth dia 29 de noveme de 1968, as 91 ans.

Jusèp Maria España Sirat (Vielha, 1879-Colombia, 1953). Estudie dret a la universitat de Barcelona a on coneish a Lluís Companys. S'inicie en la politica laguens deth partit liberau e entre ena Liga Regionalista coma representant de Lhèida en conselh permanent dera Mancomunitat de Catalonha (1914-1917). Pendent era Republica pertanh ara Quèrra Republicana e ei deputat en Parlament de Catalonha per Lhèida en 1932. En 1936, ei nomenat conselhèr de Governacion dera Generalitat de Catalonha.

Eth cavòt de mossen Condè en cementèri de Bossòst. Era transcendència literària d'aguest sacerdot soent s'a comparat damb era de Jacint Verdaguer ena literatura catalana.

Hilhs adoptius

ETH TÍTOL D'ARANÉS ILLUSTRE
ARRECONESH ETH PRÈTZHÈT DE
DESTACADI VISITANTS QUE S'AN HÈT SUA
ERA VAL D'ARAN

per A.S.M.

FOTOS: MIKEL ARISTREGI

I a gent qu'a deishat traça ena Val d'Aran. Dilhèu pr'amor que prèviaments Aran li a deishat traça ena anma. Parlam des aranesi que non acson de neishença, mès que s'an guanhath eth títol d'aranés illustre e hilh adoptiu d'aguesta tèrra.

Un d'eri ei Melquiades Calzado, avocat barcelonés qu'a dedicat bona part dera sua vida a estudiar era istòria d'Aran. Tot comencèc er iuèrn de 1947 quan er alavetz universitari hec tard ara ora de presentar es papèrs entà hèr era practica d'alferes dempús dera milícia. "Jo auesse demanat un regiment en Madrid o Barcelona, mès que hí tard, maugrat auer bon expedient non podí escuelher, mès que me toquèc demorar-me a veir quina destinacion non volie arrés". E entà Rialp que i manque gent. Non sabie arren deth Pirenèu ne, fòr-

ça mens, d'Aran. "Arribè un dia tard e eth mèn superior me didec que non me punie pr'amor que me demora-uen sies mesi tan durs que ja pro puniment aurie". Aguest supausat lunfèrn ère Aran. Melquiades Calzado arribèc en Bausen prèst entà tot e quèdèc estonat positivaments pr'amor que çò que vedec li encantèc. "Siguí en Bausen e en Bossòst e çò cèrt ei que de bon principi ja m'enamorè d'aquera tèrra, dera onestetat dera sua gent. Jo ère acostumat a Barcelona, a on li didem bona educacion a dissimular. En Aran sabie totemp deth cèrt qui ère amic mèn, damb qui podie confiar. E ac podie hèr cegament". Pòga pòc s'anèc interessant pera lengua e era cultura d'aqueth territòri que l'acuelhie. "Lèu te'n das compde de qu'ei ua tèrra deth tot singular". En aqueth temps, pòga gent auie cultura e a Melquiades Calzado li semblèc que pera sua formacion po-

“Ja les è dit as mèns hilhs que quan morisca ena esquèla non cau que meten cap aute merit qu’aguest: aranés illustre”, ditz er istoriador Melquiades Calzado, de 84 ans. “Ei un gran aonor”.

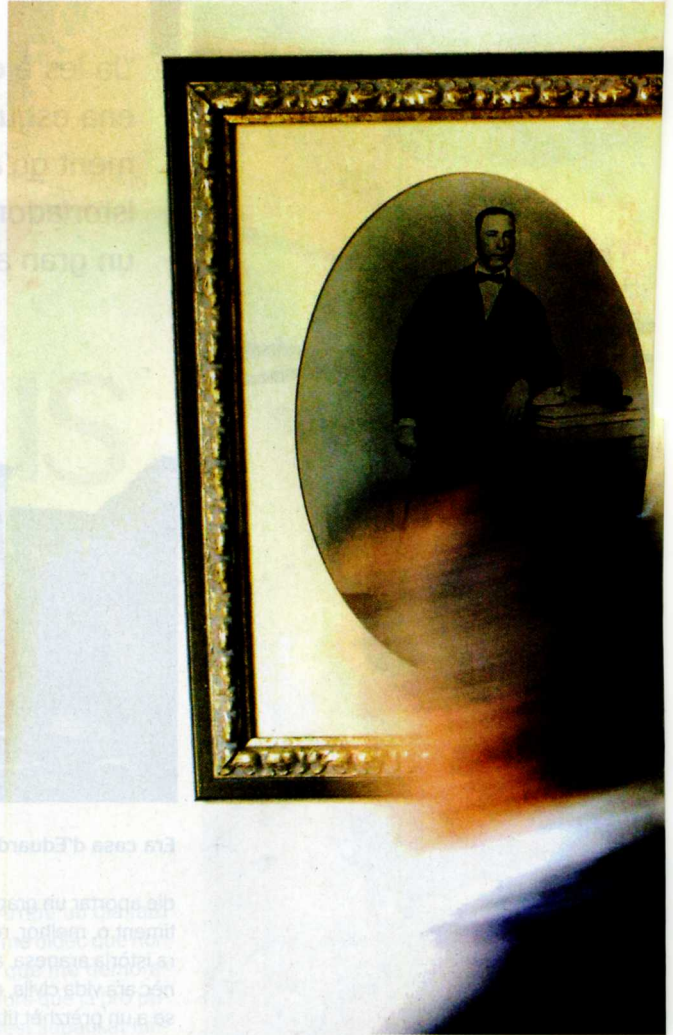
Era casa d’Eduardo Aunòs, neishut en Lhèida mèns de familha aranesa.

die aportar un gran de sable ath bastiment o, melhor, reconstruccion dera istòria aranesa, atau que quan tornèc ara vida civila, decidic consagrar-se a un prètzhèt titanic. “Viatjaue fòrça per laguens e per dehòra d’Espanha per trabalh e m’imposè qu’anèsse a on anèsse destinarie un parelh d’ores a visitar ua bibliotèca o un archiu a veir se i auien còpies de documents restacadi damb Aran. Tot çò que trobaue ac microfilmaue o fotocopiaue e dempús en casa ac seleccionaue segontes era data o era tematica”. Un bon dia s’estonèc eth maideish en verificar qu’auie lèu 200 volums. Era Caixa, alavetz responsabla dera bibliotèca de Les, li prepausèc de conservar aqueth legat e daurirlo ath public. Ara es volums ja son 600, pr’amor que Melquiades Calzado non a deishat d’ampliar es sòns estudis.

Tant li agradaue Aran que fin finau se cromptèc ua casa en Les. “Auí era

sòrt qu’a era mia hemna tanben li agradèc fòrça e qu’es mèns hilhs ne son uns enamoradi”. Atau qu’ara lèu se sent mèns aranes que barcelonès. “Quan eth 1981 me nomentèren aranés illustre e hilh adoptiu de Les sentí ua emocion indescriptibla. Ja les è dit as mèns hilhs que quan morisca ena esquèla non cau que meten cap aute merit qu’aguest: aranés illustre. Entà jo ei mèns important que cap aute títol”. Cre que “i a mèns gent que jo que la merite”, mèns tanben se mòstre fòrça arregrait. “Jo è trabalhath entà Aran pr’amor qu’è volut e damb fòrça desir e fòrça passion, mèns que t’ac arregraisquen ei preciós”. Arrebrembe que siguec eth recentaments desapareishut baile Ané de Les qui li dèc era notícia. “Non m’ac podie creir”.

Melquiades Calzado tanben ei membre fondador deth Musèu Etnologic dera Val d’Aran. “Ara, per sòrt, i a fòrça gent joena aranesa premani-

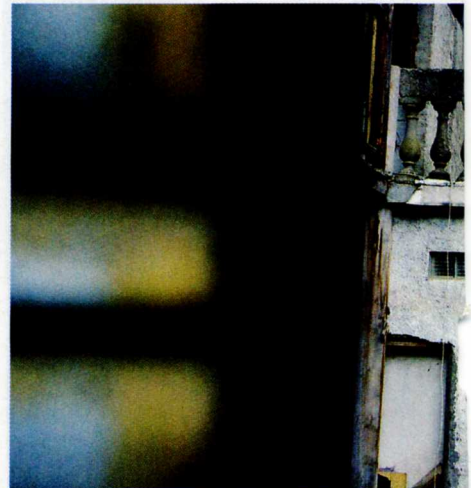

Francisco Ademà ei dera familia propietària dera casa deth Sen

da que seguís aguest trabalh que nosati comencèrem. Er Institut d'Estudis Aranesi, per exemple, ei un gran esturment de trabalh qu'a deuant quauquarrés tan preparat coma Jèp de Montoya".

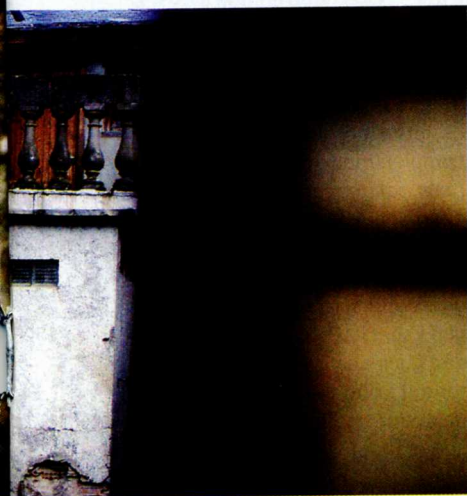
Melquiades Calzado, qu'a 84 ans, siguec era dusau personalitat a arreceber aguesta distincion. "Abantes que jo l'auie recebut ben merescudament Juli Soler Santaló", explique. Un excursioniste neishut en Barcelona eth 1865 que siguec eth prumèr en dar a coneisher Aran en mon a trauèrs dera que serie era prumèra guida dera Val. Melquiades Calzado tanben soslinhe que dempús d'eth, receberie era dis-

tinccion er exconselhèr de Sanitat Josep Laporte. Siguec eth 1987, quan se li volec rendre aumenatge per auer estat eth conselhèr que traspasèc es competències en matèria de Sanitat e per auer estat un des impulsors der espitau de Vielha. Tanben s'a destacat damb aguest títol a Jesús Serra Santamans, un des impulsors deth que serie era grana estacion d'esquí de Baqueira. "A Jesús Serra lo coneishí pr'amor que toti dus trabalhàuem en mon des assurances. Quan sabec dera mia passion pera istòria e era cultura d'Aran me venguec a demanar se Baqueira podie anar damb 'b' o li calie plan èster forçadaments Vaquèira".

...r D'Arròs, a on se hèn es plens deth Conselh.

Melquiades Calzado tanben coneishec ara auta grana personalitat que complècte agest selècte listat: eth filològ Joan Coromines. "Venguec un dia ath chalet de Les damb era sua fraia. De manèra fòrça educada se presentèc e mos expliquèc qu'eri auien estat fòrça erosi en aquera casa de mainatges e que les agradarie fòrça de recorrer-la un aute còp". Estèren mès d'ua ora en tot recórrer es cornèrs dera casa. Dempús se harien amics e er un consultarie eth materiau der aute. "Èster en madeish listat que quauquarrés tan important coma Coromines hè qu'er aunor d'èster aranés illustre encara sigue mès gran".

Coromines,
Calzado,
Laporte,
Serra e
Pepita
Caubet.

UA DISTINCION MERITADA

Er excursioniste Juli Soler Santaló, neishut en Barcelona eth 1865, siguec eth prumèr aranés illustre. Ei er autor dera prumèra guida d'Aran. Dempús arrecebrien aguesta distincion er istorian e avocat Melquiades Calzado; er exconselhèr de Sanitat dera Generalitat de Catalonha Josep Laporte; eth fundador de Baquiera Jesús Serra Santamans e eth filolog Joan Coromines.

Ath barrament d'aguesta edicion estaue previst qu'eth 29 de hereuèr arrecebesse tanben eth títol d'aranesa illustre era escrivana Pepita Caubet, que moric recentaments. *Jacinta, casa e país*, publicat eth 2006 ara colleccion Garona de Pagés Editors, ei eth sòn gran legat.

Toti eri meriten eth títol. Toti an trabalhat per Aran e an contribuït a difòner era sua cultura per tot.

Mª PILAR BUSQUETS MEDAN

ERA PRUMÈRA SINDICA deth reinstaurat Conselh Generau d'Aran, deputada dues legislatures per CiU ath Parlament de Catalonha, ei maridada e a tres hilhs. Un dia Pujol li preguntèt coma pensau. "E jo li responí; 'en aranés". Aquiu que l'ac responí tot. Siguec aqui quan comencè a préner un posicionament politic", ditz.

per Anna Geli

FOTO: MIKEL ARISTREGI

"Sentí que i auie un fòrt sentimet de machisme"

Quina siguec era sua trajectòria politica abantes d'èster era prumèra Sindica d'Aran?

Ben, tostemp auia auut inquietud politica pr'amor qu'en casa, per part deth mèn pair sénher patèrn auia influéncia, eth ère un bon coneixedor dera istòria d' Aran. Eth tostemp didie qu'es tempsi cambien e qu'en bèth moment i podarie auer un temps qu'era Val podesse auer aqueri drets istorics que la diferenciaue.

Eth dia 2 de seteme deth 1979 se convòquen toti es còssos es vocaus e toti es representants electes des ajuntaments dera Val d' Aran, entà reinstaurar de forma provisionau eth Conselh Generau. Vos votèc en contra...

Òc, ei cèrt. Jo mantenguia que nosati auiem de deféner era nòsta identitat ath cant de Catalonha. O seriem damb Catalonha o non seriem arren. En aqueth moment me calec definir-me politicament, totun, ena mia familia auia viscut dispariones posicions politiquas e cadua d'eres auie era sua part de rason. Lo qu'auia clar ère que non volia calar-me en cap po-

sicionament radicaue e en aqueth moment ère molt viu pr'amor que gessiem d'ua dictadura. Totun, en aqueth moment tanpòc me posicionava politicament enquia que vedí, mès tard, que damb eth Pujol podie èster era apòsta mès centralizada. Pujol, que encara non ère president, venguec entara Val e encara rebrembi ara ua des sues preguntes: "vosté, quan pense, coma pense?" E jo dubtè en un prumèr moment pr'amor que pensava que me demanave se com pensava politicament o en quina lengua pensava, e jo li responí; "En aranés". Aquiu que l'ac responí tot. Siguec aqui quan comencè a préner un posicionament politic. Ei cèrt qu'eth Conselh Provisionau siguec ua causa molt polida, mès jo auia eth convenciment que soletí non podíem anar enlòc.

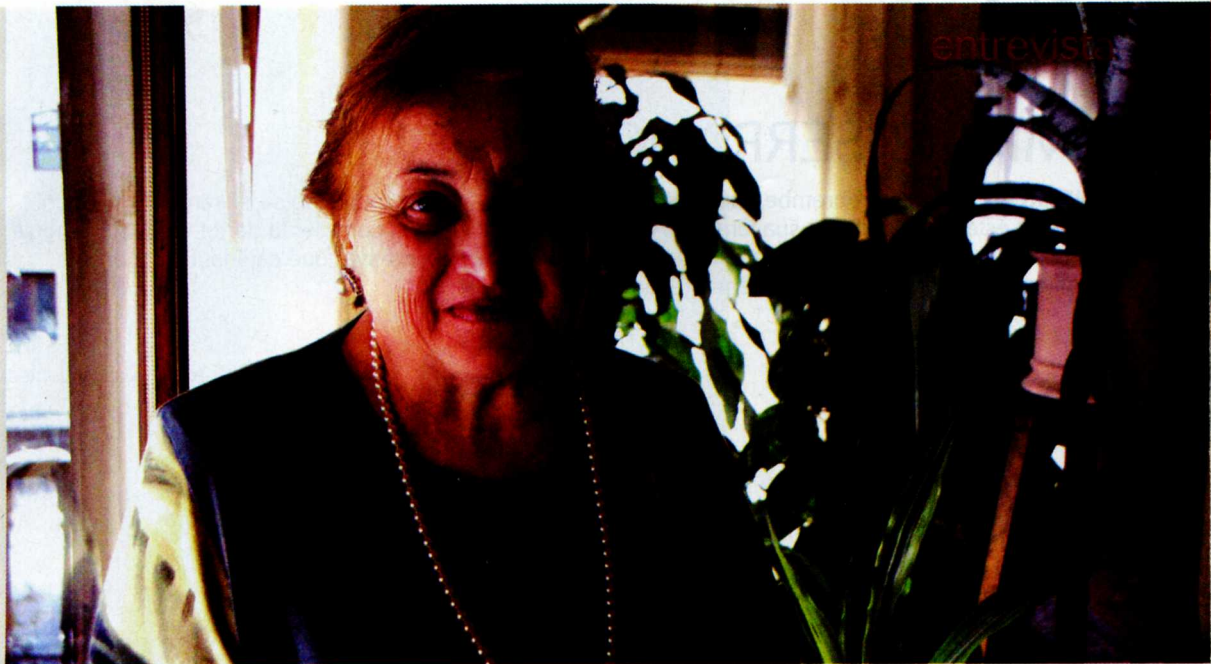
Vos credie en autogovèrn aranés?

Òc, mès en aqueth moment aquerò ère impossible pr'amor qu'era drete en Espanha ère molt fòrta, a despiet que damb Suarez semblèc que tot se centralizèc mès. Açò ei dificil de veir ara. Jo pensava qu'eth cambi auie d'èster progressiu e per aquerò eth

mèn convenciment ère que mos calie júnher damb Catalonha siguéssem deth partit que siguéssem. Era vertat ei qu'en aquera reunion deth 2 de seteme gessi fòrça desanimada e inclòs se m'escapèren bères lèrmes mès.

E eth temps coma Deputada coma lo rebrembe?

Donques jo entrè en Parlament en an 1984 a despiet d'èster enes listes a compdar der an 1980. En aqueth moment auiem era responsabilitat de portar eth negòci otelèr de casa e jo, en un prumèr moment non pensè en gèsser, mès un viatge vedí qu'auiem arthenhut autant de deputats donques jo ja m' entestè completament ena politica, pr'amor dera responsabilitat personau e pr'amor dera responsabilitat que significave eth mèn papèr entà Aran. Aquerò prumèr que me prepausè que siguec arténher era Lei de Regim Especiau a despiet que non me dèc guaire satisfaccion en sòn contengut, donques èra conscienta qu'aquerò non ac volíem. Mèsnifiquèc un prumèr pas entara Val.

E un viatge aprovada era Lei...

Donques quan en bèth moment parlè en aranés en Parlament era realitat ei qu'a molti des deputats les hège gràcia escotar aqueth idiòma. Inclòs i auec gent que se n'arric, per aquerò li demanè ath president deth Parlament que se non i auie un shin-hau de respècte pera lengua donques jo deishaua de parlar. Ara, aquerò non passarie.

Vos siguec era primèra Sindica, e ath delà hemna quan encara ère in-existent era recenta lei de paritat electoral.

Ben, auí tres sentiments qu'anauen amassa, donques sentí ath temps que siguec un aonor, siguec un orgulh e ua grana responsabilitat pr'amor que jo ac consideraua mès important qu'eth hèt d'èster deputada, qu'acabè d'exercir en an 1992. E coma hemna, donques tostemp s'a sabut que mentre qu'es òmes anauen a defensar-se damb es armes, es hemnes èren es que se quedauen en casa e administrauen autan era casa coma es ahèrs deth pòble, e jo rebrembaua aqueres hemnes plan fòrtes. Totun,

en moment de gèsser coma Sindica sentí que i auie un sentimet de machisme molt fòrt, non sonque ena oposicion senon tanben entre es companhs de partit. Pensi qu'es hemnes tostemp ac auram mès dificil, abantes, ara e en futur.

Quini sigueren es primèrs rèptes que s'impusèc coma Sindica?

Donques calie dar-li un contengut economic a tot çò que gessie ena Lei, e tanben començar a daurir era competència en Cultura pr'amor qu'aque- ra ère era que mos diferenciaue deth rèste des Conselhs e comarques de Catalonha. Tanben rebrembi qu'ath sòn temps volí dar un equilibri economic entre eth Naut e eth Baish Aran, e sonque ac arthení en part pr'amor que sonque i siguí dus ans. Per exemple, en Les, ena centrau de Cledes i auie un projècte embrionari qu'ère com un palai de cultura entà hèr congressi, exposicions, eca. Un projècte qu'aurie dat vida a tot eth Baish Aran e ath rèste dera Val, totun, aqueth projècte non s'amièc a tèrme e çò qu'auem ara ei ua centrau. En çò que tanh as competències, donques pen-

si que s'aurien de controlar des dera Val, mès damb un vist e platz d'ua comission a nivèu de Catalonha. Era competència sense eth recors non ei arren, cau auer ua equipa tecnica molt ben preparada e eth Conselh, en aqueth moment non ac podie pagar. Jo tostemp auia pòur des compe-tències donques calie hèr-les ben e damb possibilitat de futur.

Ara qu'an passat dejà uns ans, coma li agradarie que la rebrembès- sen en un futur?

Donques malerosament pensi qu'en Aran non se reconeish as hilhs que mès destaquen. E ben, un còp as deishat era politica, l'as deishada e pro. Çò que pòs hèr ei aportar experiència pes moments qu'as viscut, mès ei cèrt qu' aquerò jamès s'a auut en compde, causa que non m'a succedit dehòra deth pròpri país. Coma persona institucionau qu'a representat un país, pensi que non è auut era sufisenta consideracion, ja non coma Pilar Busquets, senon coma figura politica, s'age hèt millhor o peyor, donques a viatges depenes des circuns-tàncies deth moment.

AMPARO SERRANO

AMPARO SERRANO rebrembe damb gran illusion era sua etapa coma Sindica d'Aran. Sonque li dòl non auer estat pro damb era sua familha. Assegure que siguec molt conscienta de tot çò que li venguie ath dessús e qu'a despriet deth trabalh, siguec fòrça agradiu. Se sent mès que capinauta d'auer dignificat era institucion. "Mos hérem a respectar".

per A.Sàez

FOTOS: MIKEL ARISTREGI

"Dignifiquèrem es institucions araneses"

Amparo Serrano viu aluenhada dera prumèra linha dera politica. Açò òc, contunhe tan aucupada coma tostemp. Ei eth sòn caractèr. "T'as d'illusionar damb causes naues", ditz. E ada era açò non li còste guaire, pr'amor qu'ei ua hemna fòrça vitau, des que non se saben èster quietes. Eth junhsèga de 1991 Union e Unitat d'Aran junheren fòrces entà forçar un relèu deuant deth Conselh Generau. Un sarabast politic considerable que, damb era perspectiva des ans, Amparo Serrano cre qu'ère inevitable, de besonh.

D'a on li sorgic era vocacion politica?

Vocacion politica non siguí conscienta d'auer-ne jamès, mès inquietuds òc. De petita ja ère soent era delegada dera classa. Tanben m'impliquè fòrça damb era Associacion de Terçons quan se debatíe er Estatut de Sau. Ei a díder qu'encara que jamès m'auesse imaginat que serie Sindica d'Aran, era implicacion damb eth mèn pòble ja l'auie plan presenta. Se pòt díder qu'ei eth mèn caractèr.

Ère conscienta qu'escriuie ua pa-

gina dera istòria recenta d'Aran quan accedic ath cargue?

Fòrça conscienta. Sabie qu'aurie ua grana responsabilitat, qu'ère un moment delicat, qu'eth Conselh Generau ère fòrça maumetut. Mès ac assumí. Sò credenta e rebrembi qu'eth prumèr dia coma Sindica anè tà missa tà prumèra ora pr'amor que sabie qu'aurie de besonh tota era ajuda entà hèr front ara grana responsabilitat que liuraments auie escuelhut auer. M'ac pensè fòrça abantes acceptar, açò òc. Mès un còp prení era decision, ac hí en tot saber que me dedicarie en Aran damb còs e anma.

"Quan arribè ena Generalitat Pujol m'arrecebec damb un "mès qué auetz hèt!?" E jo li didí qu'exactaments çò de madeish qu'aurie hèt eth"

Deuerie d'auer de préner decisions malaisides. Rebrembe quin siguec eth moment mès tibet?

Era vertat ei que non ne rebrembi de cap especialments, dilhèu pr'amor que quan entrè coma Sindica en Conselh Generau ac hí damb totes es conseqüències, tant entà çò de bon coma tà çò de dolent. Çò que òc que hí siguec trucar a tot eth personau e dider-les qu'a compdar d'aqueth moment m'auien de tractar de vos. En carrèr ère Amparo, mès en Conselh ère era Sindica. M'auien de respectar coma tau. Pensi qu'ère un moment clau en que calie hèr fòrça pedagogia, explicar ara gent qu'eth Conselh Generau non ère cap conselh comarcau. Non siguec facil díder açò a amics de tota era vida, mès ara creigui que siguec ua capitada. Ara era figura deth Sindic se respècte laguens e dehòra d'Aran. En aqueth moment auie plan clar que se nosati mancàuem mancarie tot. E hège massa ans que demorauem eth Conselh Generau entà deishar-lo pèrder.

Politicaments vos prenetz ua decision riscada, pr'amor que s'enfron-

entrevista

tèc a Convergència. Li portèc problèmas?

Eth prumèr dia truquè ath president Pujol e li demanè d'entrevistar-me damb eth. Quan arribè ena Generalitat m'arrecebec damb un "mès qué auetz hèt!?". E jo li didí qu'exactaments çò de madeish qu'aurie hèt eth, pr'amor qu'eth

Conselh ère un desastre, non i auie ne archius. Eth m'abracèc e me didec qu'auie es pòrtes dubertes dera Generalitat e telefon directe damb eth. E atau siguec. Auí tot eth supòrt de Pujol pr'amor que compreneç que coma aranesa passèssè ath deuant deth partit eth mèn país.

Coma li agradarie que la rebrembès-sen coma Sindica?

Coma ua hemna treballadora que hec tot çò que podec per autogovèrn d'Aran, que dèc çò de melhor d'era madeisha. Sò fòrça tranquilla dera mia gestion. E fòrça capinauta d'auer estat deuant en un moment tan important en que calie crear tot un protocòu de país: non auíem escut, ne imne, ne archius, ne competéncias... Qu'ac calie hèr tot nau. Creigui que damb era ajuda inestimabla de tota ua equipa de persones arthenhérem dignificar es institucions araneses. E les hérem visibles. Siguérem fòrça criticadi per anar a veir eth Rei damb es capes de proòms, mès creigui qu'ère un gèst que calie hèr. Tanben arthenhérem es competéncias de Pompièrs, de Cultura, de Torisme... sigueren uns ans plan fòrts.

I a quauquarren deth que se'n pene-disque?

Òc, de non auer estat pro damb era mia família, damb es mèns hilhs. Es hemnes ac auem mès malaisit qu'es òmes e pensi qu'encara non se mos avalore pro.

I tornarie?

Non. Rebrembi aquera etapa damb fòrça estima, mès ei açò, ua etapa superada. Pensi qu'ena politica ei plan important eth renauiment de persones. Es cambis que son boni. Se ja-mès m'an de besonh en Conselh Generau saben que m'auràn per tot çò que calgue, mès coma ciutadana compromesa. Arren mès. Ena vida te cau cercar naues causes pes que illusionar-te.

CARLOS BARRERA

CARLOS BARRERA ei er òme qu'a estat mès ans deuant dera maxima institucion aranesa dempús que siguec reinstaurada er an 1991. Pendent dotze ans (tres legislatures), deth 1995 ath 2007, siguec Sindic d'Aran. As eleccions deth 1995 arribèc en cargue en tot coïncidir damb era prumèra majoria absoluta entà Convergència Democratica Aranesa. Es ans 1999 e 2003 ratifiquèc era majoria absoluta.

per A.S.M.

FOTO: MIKEL ARISTREGI

Eth Sindic que desafièc a Barcelona

Pendent eth long mandat de Carlos Barrera deuant deth Conselh Generau priorizèc eth traspàs de competències, un prètzhet que li aurie agradat aprigondir s'auesse repetit en cargue enes passades eleccions municipaus, sustot en tot tier en compde es amples expectatives que supause entara Val d'Aran eth desplegament deth nau Estatut de Catalonha, que pòt dar lòc a un nau sistèma de finançament aranes e a ua naua lei electorau.

Barrera a destacat en reïterades ocasions qu'eth prumèr pressupòst qu'auèc eth Conselh Generau d'Aran siguec er equivalent a uns 700 milions de pessetes. Quan deishèc eth cargue eth 18 de junh de 2007 ère equivalent a 5.000 milions de pessetes. Aguest vertiginós balh de chiffres balhe ua idèa de com a creishut er autogovèrn aranes. Er exsindic non dobtè quan es mieis li demanen qué destacarie deth sòn mandat e destaque er assolidatge de competències, era creacion de riquesa entàs tèrres araneses e, peth dessús de tot, eth hèt d'auer defenut pendent aguesti dotze ans unicaments e exclusiva-

ments es interèssi dera Val d'Aran sense èster sometut a cap partit politic, causa qu'ena sua opinion non pòt díder der actuau Sindic pr'amor qu'a "ua dependència deth PSC totau e absoluta". Barrera compren que non se pòt governar ben Aran en tot defèner uns interèssi ena Val e uns auti, soent contraposadi, en Barcelona. Demore clar qu'er actuau pòrtavotz de CDA en Conselh ei un òme sense peus ena lengua ath que non li hè pòur díder qué pense, tot e qu'açò soent li a portat problèmes. Era polemica reintroduccion der os en Aran a estat un des sòns shivaus de batalha. Bar-

Eth prumèr pressupòst qu'auèc eth Conselh Generau siguec er equivalent a 700 milions de pessetes. Quan deishèc eth cargue ère equivalent a 5.000 milions.

rera reivindicauè que se tenguesse en compde eth territòri e acusaue Espanha d'auer capitulat es Pirenèus a França. "França vò convertir eth Pirenèu en un jardin botanic", auie arribat en díder. Òme afable e damb ua simpatia contagiosa, eth Sindic que mès ans a estat deuant dera reinstaurada institucion aranesa se'n anèc en tot soslinhar qu'es sues prioritats èren era execucion deth nau traçat dera carretèra N-230 entre eth tunèu de Vielha e era termièra francesa. Ua melhora que, ena sua opinion, s'a de hèr en tot respectar era prepausa acordada per consensus per toti es ajuntaments aranesi afectadi, e non a compdar d'ua prepausa unilateral deth ministèri de Foment que, ditz Barrera, "non respècte eth territòri ne es sòns abitants".

Ua auta prioritari ei, entà Barrera, era promocion de viuenda social, ua des granes mancances dera Val que supòrte ua grana pression economica sus eth sòn solèr peth hèt d'èster ua destinacion toristica importanta.

Partic en tot deishar aguesti ahèrs pendent, mès des d'un punt d'enguar-

da mediatic, se dèc comiat pera pòrta grana, en tot protagonizar ua polemica que lo convertic en portada de toti es mieis de comunicacion. Barrera plantèc cara ath conselhèr de Política Territorial, Joaquim Nadal, ras der en·honsament de part der vielh tunèu de Vielha. Siguec ua polemica agra e alugada ena qu'eth Sindic siguec acusat d'èster desleiau ath govèrn dera Generalitat. A despiet deth rambalh, Barrera s'a tostemp mostrat capinaut d'auer-se afrontat damb veeméncia damb cèrta politics catalans tostemp qu'a comprenut que perjudiciauen damb es sues decisions es interèssi dera Val d'Aran. Tanben qualifiquèc de "prenuda de peu" era non inauguracion deth tunèu de Vielha que, arre-

brembam, eth ministèri de Foment volie inaugurar damb sonque dus carrils.

En Barcelona non dobtè a plantar cara. Mès es enemics politics de Barrera son en casa. Er esindic jamès

Eth 7 de junh de 1995 se convertís contra tot pronostic sindic deth Conselh Generau d'Aran. Ei er òme qu'a estat mès ans deuant dera maxima institucion aranesa.

non perdonèc a Union eth pacte damb Unitat d'Aran entà hèr dehòra deth conselh ara convergenta Pilar Busquets. E açò que Barrera s'estreèc en mon dera politica damb Unitat d'Aran e autanplan exercic de còsso tà Vielha per aguesta formacion politica dera qu'ara lo separe un abisme. Quan Unitat d'Aran pacte damb eth Partit des Socialistes de Catalonha, Barrera se'n desenten entèraments e s'aluenhe dera formacion ara qu'auie arribat en plea transicion. Enquiath 1995 se manten aluenhat dera politica. Fin finau, eth 7 de junh d'aqueth an se convertís en tresau Sindic deth reinstaurant Conselh d'Aran. Ac hè contra tot pronostic. Dempús d'alavetz, eth sòn nòm hè part dera istòria recenta d'Aran

FRANCÉS BOYA ALÒS

"JO SÒ UN MÈS en ua cadea de persones que molt dignament an estat ath capdauant dera Institucion e pensi que toti an aportat eth sòn bagatge, des dera primèra persona qu'assumic era responsabilitat d'èster Sindica que siguec Pilar Busquets, Amparo Serrano, Carlos Barrera, e ara jo, e me'n senti fòrça onorat, e les cau arregrair a toti eri eth trabalh hèt". Tota una declaracion de principis deth nau Sindic.

per Anna Geli

FOTOS: MIKEL ARISTREGI

"Auem eretat un Conselh damb deficits economics, e de capacitat politica"

Quini siguèren es motius pes quaus entrèc ena politica?

Comencè ena segona legislatura dera democràcia en tot formar part dera lista der ajuntament de Les, un an mès tard sigui còsso de cultura e aqui ja iniciè era mia preséncia continuada ena politica, que dempús continuè en tot èster secretari generau d'Unitat d'Aran, mès non siguec enquiath 1999 quan se convertic en mèn mestier principau.

Quini son es sòns referents politics?

Ath long deth temps n'è autt molti e diuersi. Totun, politicament tostemp è estat de centre Esquèrra e è seguit d'apròp persones coma Ernest Lluch, Jordi Solé Tura, Raimon Obiols, o eth madeish Maragall. Tanben de d'auti partits, coma Miquel Roca o deputats d'ERC e Iniciativa damb qui e comparit ores de trabalh e debat politic. En clau Val d'Aran quan comencè, es personas qu'en aqueth moment auien lideratge politic èren Emilio Medan, Arturo Calbetó, Jaume Geli, e tot

aqueth grop de personas d'Unitat d'Aran que comencèren ena politica abantes dera democràcia e que posèren eth reconeishment d'Aran en Estatut der an 78.

Poderie explicar quina sensacion li produsic èster nomenat Sindic?

Èster Sindic deth tòn país ei era maxima cibla que se pòt arténher ena politica e pert tant, en aquest sentit, entà jo siguec eth moment mès important dera mia vida politica.

En quines condicions s'a trapat eth Conselh?

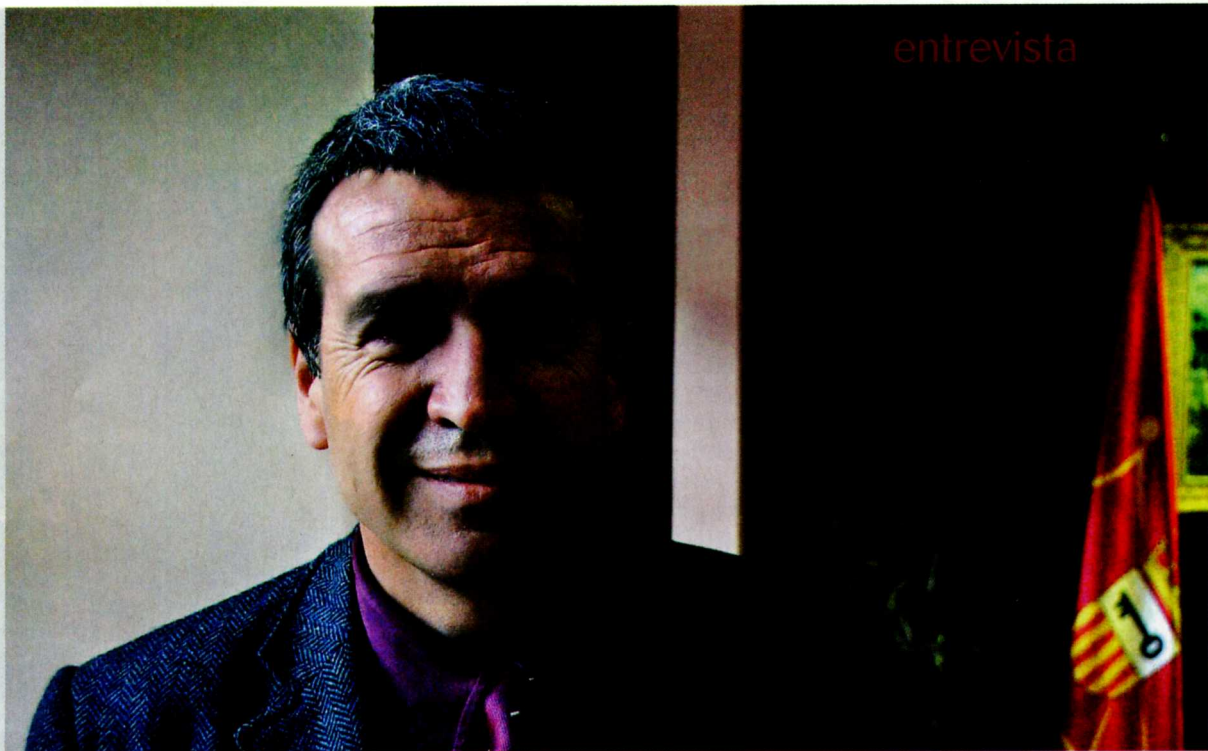
Auem eretat un Conselh damb deficits economics, e de capacitat politica. De gestion politica. Airau com era cultura, era lengua, eth transpòrt, o servicis com era remassada de lordères damb un grèu deficit de finançament qu'artenh es 600 mil èuros. Exemples d'ua situacion politica de paralisi. Cau díder totun qu'en aguesti ans eth Conselh a hèt eth sòn camin e era preséncia d'Aran en Estatut mos

permet ara hèr un saut important en nòste autogovèrn, e açò ei mèrit de toti. Ara auem era responsabilitat, a despriet de çò que passe eth 9 de març, de compdar damb govèrns auttant en Catalonha coma en Madrid que tà nosati son molt accessibles pr'amor que i pòt auer complicitat politica e açò ei plan important entà superar aquesta situacion e amiar a tèrme es projèctes qu'a de besonh eth país.

A compdar d'aciu donc, quini son es rèptes mès immediats que s'a prepausat eth Govèrn aranés?

Es rèptes mès immediats son de diuersi orde e demori arténher a complir les toti, encara qu'a viatges non depèn exclusivament d'un madeish. Totun, en aquesta primèra etapa çò que hèm des deth Govèrn ei cobrir deficits de biais estructurau e de servicis publics qu'a de besonh eth país, coma per exemple, milhorar tot eth transpòrt public, eth servici de remassada de lordères, hèr ua actuacion im-

entrevista

portanta tà potenciar eth torisme o eth desenvolupament dera Lei dera Dependència de Servicis Sociaus. A mi-ei tèrme, i a projèctes importants coma eth de poder auer era naua Lei d'Aran abantes qu'acabe aguesta legislatura.

En tot trèir a collacion era Lei d'Aran, qu'ei çò que pense vos que non pòt mancar en aqueth tèxte?

Ara madeish qu'èm en tot treballar damb era Direccion Generau de Participacion Ciudadana entà crear un procès de participacion a on es ciutadans que viuen ena Val poguen participar ena definicion deth modèu de país que vòlen. Per tant, aguesta participacion aurie d'anar encarada entà determinar quina ei era percepcion deth ciutadan respècte ath país e respècte ad aqueres mancances que i trape entà dempús veir quines d'aqueres mancances se pòden recuèlher ena Lei d'Aran. Era Lei d'Aran a ua auta part qu'ei mès politica e a on aqui cau veir de solventar tot

aquerò que mos a empedit de desvolupar pleament en autogovèrn. Aquíu ei a on i a tota ua sòrta de qüestions restacades damb era tipologia des competències, era tipologia dera administracion deth Conselh, er encaish d'aguesta administracion respècte ara Generalitat, eth finançament sustot, o era qüestion restacada damb er encaish territorial d'Aran que, coma ei sabut, non volem que sigue laguens de cap auta division territorial que non sigue era madeisha e per tant, cau un acòrd politic que sigue era Lei d'Aran qu'ac definisque.

Cre donc en ua totau autonomia dera Val d'Aran?

Ben, pensi qu'era Val d'Aran a d'èster lo mès autonòma possible mès tanben ei cèrt qu'era autonomia depèn estrictament des possibilitats financères, ei a díder, cau recorsi suficienti entà poder assumir eth maxim de competències e cau arténher era maxima autonomia dera manèra mès eficaça e rigorosa possible. Dempús, un

auta causa ei era relacion d'Aran damb Catalonha, e aquíu ei a on cau hèr un esfòrc de redefinicion der estatus entà qu'Aran pogue auer ath temps era maxima autonomia en tot profitar des auantatges d'èster ben connexionada damb es sòns entorns enes hilats deth coneishement, dera sanitat o der ensenhament.

Me pòt méter un exemple...

Donques, per exemple, ei complicat segregat un sistema educatiu tan petit deth sistèma catalan pr'amor que comportarie era pèrta de sinergies, com era capacitat de mobilitat des professors, a despriet que segur que des d'Aran podem participar mès activament en milhorar era qualitat der ensenhamet. Donc cau autonomia damb sinergies positives de collaboracion damb Catalonha, non pas d'enfrontament. Cau veir de quina sòrta se pòt exercir eth Govèrn des dera proximitat, mès tanben en tot auer en compde que viuem en un mon que basicament ei en tot bastir-se a ba-

FRANCÉS BOYA:

“Era autonomia non vò díder trincar era comunicacion ne isolar-se, senon qu’era autonomia vò díder èster mès eficaci ena gestion dera proximitat”

se de hilats, e nosati auem d’èster en hilat. Era autonomia non vò díder trincar era comunicacion ne isolar-se, senon qu’era autonomia vò díder èster mès eficaci ena gestion dera proximitat.

A on se trobarie en aguesti moments era Val d’ Aran? Quin lòc aurie en aguest mon globau?

Nosati auem d’auer un lòc que mos sigue reconeishut com ua identitat nacionau, que s’exprimís en tèrmes politics, lingüistics e culturaus. Un territòri istoric diferenciat en contèxte catalan, espanhòu e europèu ei ua situacion fòrça unica pr’amor que non i a guaires territòris damb eth numèrò d’abitants qu’a era Val d’Aran qu’agen aguesta condicion. Ara auem eth reconeishement estatutari e mos cau un reconeishement mès explicit dera naua lei d’Aran.

Pense qu’eth Conselh a suficient pes politic e institucionau?

Son 17 ans de Govern, qu’an deishat ua traça en país. Aué i a pògui servicis publics a on eth govèrn non intervengue. Totun auem iniciat ua experiéncia pr’amor qu’eth Conselh, en quia ara, auie ua forma d’ exercir es competéncies de forma unilateral, damb pòc de dialòg damb es ajuntaments. Per aquerò auem recuperat eth Conselh des Terçons, qu’ ei ua figura istorica recuperada eth pasat 29 de gèr en Terçon de Lairissa, que permet arténher aguest ambit de relacion damb es ajuntaments e damb es ciutadans e creigui qu’ açò ajudarà tanben a qu’ eth Conselh aca-

be de instaurar-se en imaginari dera gent, coma ua institucion de proximitat. Respècte ath govèrn catalan, era naua lei aurà de definir naua mecanismes de relacion qu’ implicaràn un reconeishement mès explicit.

Ua des principaus critiques qu’a rebut en tot exercir de Sindic ei qu’ath viatge ei deputat en Parlament de Catalonha

Donques aguesta ei ua des critiques mès absurdes qu’è entenut perque jo ac è dit tostemp; se jo dimitissa en aguest moment coma Deputat en Parlament de Catalonha, era Lei d’Aran l’aurie de discutir possiblament eth baile de Sòrt o persones que non an arren a veir damb eth territòri aranés, e jo enteni qu’era Lei d’Aran ei pro importanta coma entà que hèca er esfòrç d’èster enes dus lòcs. Qui defenerà milhor es interèssi deth pròpri país? Eth Sindic o deputats que non coneishen era nòsta realitat politica? Me semble qu’ei ua critica politica pòc fonamentada. Era gent que coneish era dinamica dera politia catalana sap qu’era forma de hèr auançar es projèctes, es relacions politics, institucionaus e administratives damb era Generalitat son en Parlament e per tant creigui que quan pogam hèr balança d’un an d’aguesta legislatura, e pogam veir eth grad d’inversion qu’auem auut en aguest an, s’entendarà perfectament quin a estat eth mèn trabalh en Parlament a favor dera institucion deth Conselh General e deth país.

Coma deputat, poirie nomenar bèra

ua des actuacions enes qu’a participat restacades damb Aran?

Donques ua des que m’en senti especialment capinaut ei era deth procès de revirada des classic catalans ar aranés frut d’ua iniciativa parlamentària que Jaume Subirana, eth qu’èrè alavetz President dera Institucion des Lètres Catalanes, acceptèc encantat, e qu’ara continue Oriol Izquierdo. Ara ja ei revirat eth classic *Solitut* de Victor Català, e en aguesti moments se trabalhe ena revirada dera òbra de Pere Caldèrs. Totun damb eth temps calerà explicar era letra petita dera negociacion der Estatut e saber era importància qu’un aranés si-guesse apròp des persones que negociaven e transaccionaven eth contengut der estatut. Era oficialitat dera lengua non auesse estat possible.

Que n’opine dera manèra coma se procedic a daurir eth tunèu pr’amor

entrevista

de non èster inaugurat, coma se demanaue, peth Rei?

Pensi qu'era melhor inaguracion ei era que ne hèn es ciutadans, ei a líder, quan ua infraestructura ei prèsta çò que cau hèr de manèra rapidà ei méter-la a disposicion des ciutadans. Nosati auem enviat ua carta ara Casa Real, entà hèr en un moment determinat un acte d' inaguracion, non sonque ath tunèu nau senon tanben ath servici que mos a dat eth vielh pendent toti aguesti ans. Çò d'important qu'èrè méter en foncionament çò de mèrs rapidament era infraestructura e enes melhors condicions. Ara auem tanben eth compromís de Foment d'organizar un acte entà méter de relèu era importància istorica des nòstes comunicacions e era sua evolucion.

Per quin modèu de carretères apòste tà laguens d'Aran?

Tostemp auem dit que defenem un

modèu de carretères que s'intègre çò de melhor possible en paisatge aranés, e ua autovia dificilament ac podarie hèr, per tant defenem eth projècte que ja se pactèc en sòn moment e qu'ei eth dera via segregada que pòt auer tres carrils en segontes quini trams e que passe per exterior des nòsti pòbles. En clau d'accèssi as pòbles petits, en aguesti ans invertiram mè de quate milions d'èuros en melhorar es carretères d'accès as pòbles.

Coma afrònte eth Govèrn aranés era arribada de nauvengudi ?

Ei un rèpte entà nosati donques en aguest moment eth percentatge d'immigrants ei plan naut e cau hèr un esfòrç tara sua integracion e tà mantier era coesion social. Cau donc garantir eficàcia de servicis publics e crear es espacis d'integracion. Era escòla ei eth melhor ambit e es nòsti

mestres e professors ac hèn fòrça ben. Ara cau desvolupar d'auti esturments: eth consòrci de politica lingüistica e damb er augment dera presència dera lengua enes mieis de comunicacion, tà arténher qu'es immigrants volguen e poguen utilizar era nòsta lengua com un element capdau dera integracion. Era immigracion ei rèpte social e culturau que met a pròva es valors deth país. Mos cau arténher un equilibri entre es immigrants qu'an de besonh era nòsta economia e es que podem assumir des des nòsti servicis publics.

E en çò que tanh ath torisme, quin pense qu'ei eth melhor modèu qu'a de seguir eth país ?

Donques a d'èster sostenible, autant ambientalment coma economicament. Ara cau hèr un esfòrç ena desestacionalizacion, en tot desssenhar un modèu toristic que non sigue basat ena quantitat. Mos cau diversificacion e especialitzacion damb eth maxim de qualitat. Mos cau tanben desvolupar un urbanisme intelligent que treigue eth maxim profit deth nòste sòl e qu'èth benefici demore en país. Mos cau susvelhar pes recorsi paisatgistics... En aquerò trabalham, ei a díder, en mantier eth torisme d'iuèrn, mè tanben dinamizar eth rèste de sasons toristiques en tot provocar ua internacionalizacion deth nòste torisme.

E Ruda?

Açò ja ei un hèt consumat. Nosati ja àuèrem es nòstes prevencions respècte a lo que significaue Ruda e aguest non ei un modèu de torisme sostenible.

ENA ANTARA

per Jusèp Loís Sans

Director deth programa entara
creacion dera oficina Occitan en
Catalonha

Auançam

Quauquarren botje en positiu, en França. Eth 20 de deseme era Region Meddia Pirinèus assomie un programa en favor deth desvolopament der occitan. Darreraments eth Conselh Departamentau de Pirinèus Orientaus a reconeishut eth catalan coma lengua deth Departament e s'a compromés a promòir er occitan en territòri afectat. Eth passat 15 de gèr era Assemblada nacionau francesa siguec endret de diuèrses intervencions en favor dera arreconeishença des lengües minoritàries. Era deth Sr. Marc Le Fur, deth madeish partit qu'eth president Sarkozy (que non ei a favor dera ratificacion dera Carta Europea des Lengües Regio-

naus e Minoritàries). Le Fur demane ua correccion der article 2 dera Constitucion entà facilitar ua possible signatura dera Carta. Dilhèu valerie mès que coma partit de govèrn possèssen es accions dirèctes que non pas es declaracions emblematicas en un temps en que vien eleccions municipaus (nau de març). Eth Govèrn a decidit qu'eth tèma se tratarà dempús des eleccions. Eth Sr. Le Fur sap qu'en Bretanha, d'a on ei originari, eth moviment en favor der arreconeishement deth Breton pòt capvirar quauque ajuntament. Ara cau córrer. Talament, coma se prèssen es socialistes dera man dera Deputada Marylise Lebranchu quan presen-

te ua propòsta de correccion der article 2 que digue "La langue de la République est le français dans le respect des langues régionales qui font partie de notre patrimoine" en loc de qu'er article sonque considèra ath francés. Mès, ac hè en un discors en que confon eth Bearn damb Occitània e a on dèishhe de nomenar Occitània en diuèrses ocasions enes que se referís a totes es lengües de França. Ei evident que Occitània shòrde (pera sua dimension), ara drete e ara quèrra estatau (dera Republica), mès au mens ara en epoca electorau e de mès en mès se n'an dat compde qu'eth respècte lingüistic pòt portar vòts. Auançam!

www.pageseditors.com
ed.pages.editors@cambrescat.es

Pagès editors

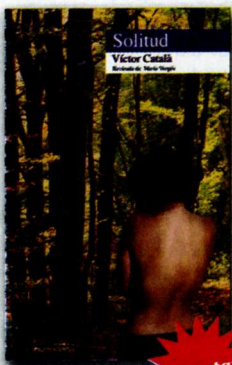
Garona
Libes
en aranés

Libes en occitan dera Val d'Aran

**Teatre en
aranés**
Manuela Ané

Solitud
Víctor Català

**En
vacances**
Tòni Escala

**Gramatica
aranesa**
Aitor Carrera

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida - Tel. 973 23 66 11- Fax 973 24 07 95

DICCIONARI

A

Abiletat: destresa
Acuéher: acollir
Adaptacion: adaptació
Ahèr: assumpte
An: any
Amassada: trobada
Ancessor: avantpassat
Anuau: anual
Apréner: aprendre
Atanher: concernir
Arrat/rat m: ratolí (un cert nombre de paraules araneses mostren la doble possibilitat d'inici arr-/r-)
Arri: riure
Arrèhilh: nèt
Arténher: aconseguir
Assagi: intents
Auançar: avançar
Autoctòn: autòcton

B

Balhar: concedir
Banda: colla
Barrar: Tancar
Bastir: construir
Besonh: necessitat
Bordalat: llogarret

C

Cambi: canvi
campar: observar
cargue: càrec
Clauar: concloure
Cogitar: rumiar
Collectiu: col·lectiu
Concèpte: concepte
Conhat: cunyat
Convivència: convivència
Concéber: concebre
Conde: conte
Consòu: consol
Cosselhar: aconsellar
Cosin: cosí
Creacion: creació
Créisher: créixer
Cuéher: agafar

D

Dar: donar
Daurir: obrir
Demorar: esperar
Deféner: defensar
Desagrèu: disgust
Descenuda: descens
Desir: desig
Déuer: deure

E

Ensenhar: ensenyar
Engüeg: nostàlgia
Enlà-luènh: llunyania
Eretière: hereu
Escotar: escoltar
Esdegà-se: afanyar-se
Escuéher: elegir
Especiau: especial
Esputau: hospital
Estrangèr: estranger

F

Família: família
Facible: factible
Fidança: confiança

G

Garbolh: gentada
Ginvert: julivert
Grincha: cadena munta-nyosa
Granessa: grandesa
Guaire: gaire

H

Hèts: fets
Hestejar: celebrar
Hèr punt: oposar
Hèr solaç: acompanyar
Hilh: fills

I

Ideau: ideal
Individiau: individual
Informacion: informació
Integracion: integració
Ireua: l'hereva de casa, sovint aplicat a la nora (ar-nès: nòra)
Istòria: història

L

Lei: llei
Leçon: lliçó
Legenda: llegenda
Lengua: llengua
Léser: lleure
Lèu: aviat
Libertat: llibertat
Libres: llibres
Lòc: lloc
Long: llarg

M

Mair-sénher: àvia
Materiau: material
Mestièr: treball

N

Nau: nou
Nauèth: Recent
Nivèu: nivell
Nòste: nostre
Nauèth: recent

O

Òbra: obra
Oficiau: oficial

P

Pair-sénher: avi
Participacion: participació
Periòde: període
Pelcha: faldilla
Persutar: insistir
Plasent: agradable
Plasentèr: tranquil
Poblacion: població
Poret,-a: pollastre (tradicionalment, gall, al costat del

catalanisme polhastre per al concepte corresponent).

Pròplèu: proper

Q

Quartèr: barri
Quinsevolh: qualsevol

R

Réber: rebre
Rebrenbar: recordar
Reconeishut: reconegut
Ridèu: cortina
Romiu,-a: pelegrí,-ina

S

Saboneta: sabó
Sauclar: Fer solcs a la terra
Sen: seny
Senat: sensat
Soniar: somiar
Solèr: el terra coma a part superior del trebol
Sòs: diners
Sorriscle: bram/udol
Supòrt: suport

T

Tarraquet: traginer
Transcors: transkurs
Transméter: transmetre
Territòri: territori
Tòsta: torrada
Tostemp: sempre
Tricòt: jersei
Tumeneja/Humeneja: Xemenia

U

Uart/Casau: hort
Uedar: buidar
Usina: Fàbrica
Utilisar: utilitzar

V

Vertat: veritat
Vesiau m: veïnat
Vielh: vell
Viuèr: viure
Vier: venir
Volontat: voluntat

VA DE LENGUA

per Aitor Carrera

Professor de lengua e lingüística occitanes ena Universitat de Lhèida

Aumenatge a Canejan

Que se ven de publicar un bon trabalh d'excursions e d'itineraris pera arribèra de Toran, donques peth tèrme municipau de Canejan. Qu'ei un libe de Montserrat Timoneda e de Jaume Llanes, que s'apèra Muntanyes de Canejan. Val de Toran. Quina relacion a aquerò damb era lengua? N'a fòrça. Es libes d'excursions son un excellent document entà conéisher era toponimia d'un endret. Es nòms de lòc d'un territòri que son eth testimoniatge dera sua vida umana, e consèrven soent elements lingüistics que ué son ja desaparegudi. Era arribèra de Toran, ath delà, qu'ei ua des zònes dera Val d'Aran mès interessantes d'un punt de vista lingüistic. Eth parlar de Canejan e des sòns bordalats qu'a ues caracteristiques qu'a fòrça aranesi les pòden semblar estranhes, mès que son ben correntes ena major part deth gascon pirinenc orientau o dirèctaments deth gascon. En Canejan qu'ei possible encara d'entèner a prononciar era aspiracion en hèsta o en haria (encara que sigue de mens en mens), o a realizar -th coma se siguesse -ch en vedèth o en audèth. Er article er i é importat, e s'i ditz de manèra naturau eth òme, e non pas er òme, dera madeisha manèra que s'i ditz em serveish e pas me servís, o que s'i emplegue un aramadòt de formes qu'en rèste d'Aran non son correntes. En Canejan non se ditz era pastèra entà parlar der endret a un s'aucís eth pòrc, ne tanpòc se parle dera clauadua o deth pan entà hèr arrepòrt ath dispositiu que servís entà clauar ua pòrta, ne tanpòc s'i emplegue es formes uart o haro. Se bèth un vò parlar un bon canejanés cau que digue era mè, era sarralha, eth casau o eth har. Er escrivan e erudit aranes Jusèp Sandaran qu'emplegaue aqueri mots. E que les empleguen tanben en Mèles, Hòs o Sent Biat. De hèt, eth parlar de Canejan (o eth de Bausen, qu'ei pro vesin deth de Canejan, e de temps en temps eth de d'auti lòcs de Baish Aran) semble mès ath parlar deth Naut Comenge que non pas ath de Vielha o Salardú.

DOP
ARRÒS DELTA DER EBRE

DOP
AUERÀS DE REUS

DOP
HORMATGE DETH NAUT URGELH E ERA CERDANHA

DOP
ÒLI DETH BAISH EBRE-MONTSIÀ

DOP
ÒLI D'ES GARRIGUES

DOP
ÒLI CIURANA

DOP
ÒLI DE TÈRRA NAUTA

DOP
BODER DETH NAUT URGELH E ERA CERDANHA

PRODUCTES CATALANS · ERA ORIGINA EI QUALITAT

IGP
CEBAT DE VALHS

IGP
CLEMENTINES DES TÈRRES DER EBRE

IGP
LANGOÏSSA DE VIC

IGP
POLHASTRE E CAPON DETH PRAT

IGP
POMA DE GIRONA

IGP
TRUHS DE PRADES

IGP
TORRON D'AGRAMUNT

IGP
VEDÈRA DES PIRENÈUS CATALANS

Catalonha ei un país damb ua gran diversitat de productes agroalimentaris. Tanben a, ar encòp, un gran respècte pera tradicion e un decidit esperit innovador. Tot açò hè possible multi productes de qualitat, ligat ath territòri e as processis d'elaboracion. Era Generalitat e era Union Europèa distinguiesen aguesti productes damb es sagèths DOP i IGP.

DOP
DENOMINACIÓ D'ORIGEN PROTEGIDA

IGP
INDICACIÓ GEOGRÀFICA PROTEGIDA